

Citation:

H. Verbiest, Levensbericht J. Jongbloed, in:
Jaarboek, 1974, Amsterdam, pp. 186-189

Levensbericht van

Jacob Jongbloed

(11 maart 1895–21 juli 1974)

door H. Verbiest

Op 21 juli 1974 overleed plotseling, zonder enig voorteken, Jacob Jongbloed. Dit was de dood, zoals hij die gewenst heeft en waarmede hij in zijn jonge jaren enkele malen geconfronteerd is geweest en vertrouwd geraakt. Jongbloed behoorde tot een oud Fries geslacht. Hij werd op 11 maart 1895 te Joure geboren. In de eerste helft van zijn leven heeft zijn loopbaan verschillende drastische wendingen genomen. Hij bleek een man met veel mogelijkheden te zijn, die tevens door een grote zin voor avontuur, geen gevoelens van terughoudendheid ten opzichte van de zich voordoende uitdagingen kende.

Toen hij de lagere school in Joure had doorlopen, ging hij naar de H.B.S. te Heerenveen. Een nacht in 1909 kwam een sterke Zuidwester storm over Friesland. Een bouwput, waarin een sluis in aanbouw was, bezweek onder het stuwende water. De aannemer, Jongbloed's vader, was in een paar uren geruïneerd en Jongbloed moest naar een eenvoudiger loopbaan gaan uitzien. Hij ging naar de kweekschool te Nijmegen, maar nauwelijks had hij zijn studie aldaar voltooid of de eerste wereldoorlog brak uit. Jongbloed werd gemobiliseerd en als aspirant reserve-officier ingedeeld bij de infanterie. Hij was reeds geruime tijd geboeid door de vliegerij. In 1916 solliciteerde hij naar de opleiding als leerling vlieger. Hij werd direct aangenomen. De commandant van de vliegschool te Breda, de later zeer bekend geworden generaal Versteegh, doopte zijn naam Jacob om in die van Janus, welke de voornaam van een aldaar onder dezelfde achternaam bekend straattype was. Met deze naam werd hij door alle bekenden sinds die tijd aangesproken. Op deze vliegersnaam was hij zeer gesteld. Als ex libris koos hij de Januskop met twee aangezichten.

Op 30 mei 1917 behaalde Jongbloed zijn internationaal vliegbrevet en werd hij hiermede de 35e Nederlander, die in het bezit van dit brevet was. Zo werd hij achtereenvolgens binnen drie jaren tijd onderwijzer, infanterist en tenslotte vliegenier, zoals het in die tijd heette.

Met de kleine eenvoudige vliegtuigjes uit die tijd maakte hij enige hachelijke avonturen door, o.a. een noodlanding door het verlies van een groot deel van de propeller; een albatros vliegtuig weigerde hoger te klimmen dan honderd meter en viel daarna, zoals in Jongbloed's dagboek vermeld staat, in de „poeier”. maar Jongbloed werkte zich ongedeerd uit de wrakstukken. Een volgende noodlanding „op de neus” was het gevolg van afzetting van een dikke laag ijs op de vleugels en de propeller van het vliegtuig. Over dit destijds nog grotendeels onbekende verschijnsel bracht Jongbloed zijn eerste wetenschappelijke rapport uit.

Toen het mogelijk werd tot boven 5000 meter te stijgen, was er nog geen sprake van systematische luchtvaartgeneeskunde. Jongbloed beschreef als eerste de verschijnselen bij de inzittenden, die hem aan alcohol-intoxicatie deden denken.

JACOB JONGBLOED
(11 maart 1895–21 juli 1974)

Vooraf de schrijf-, reken- en spreekstoornissen, die hij bij anderen en zichzelf bij het opklimmen naar dergelijke hoogten observeerde, hadden zijn bijzondere aandacht.

In zijn jonge vliegerperiode werkte Jongbloed veel samen met grote pioniers in de vliegerij, zoals Plesman, Aler, Snijders en Versteegh. Hij deed mee aan vliegemonstraties met Immelmans, vrilles en loopings en weer leidde een bijna totale breuk van een vliegtuigvleugel tot een landing op de „neus”. Voor Jongbloed was dit een narrow escape, die hem een door generaal Snijders overhandigde medaille opleverde met de inscriptie „17-9-1922, 4.23 n.m.” het exacte tijdstip van de noodlanding. Het eind van dit deel van zijn carrière was zijn deelneming aan het informatie vliegen in de escadrille van Versteegh.

Tijdens een tocht naar Gothenburg moest de escadrille tengevolge van een laag wolkende op 20 à 30 meter hoogte door een steeds nauwer wordende vallei vliegen. Tevens ging het regenen. De escadrille werd genoodzaakt in kiellijn te vliegen, waarbij behalve de leider, iedere vlieger aangewezen was op zijn voorman. Tijdens de vliegfeesten in Gothenburg maakte de escadrille Versteegh furore en kreeg deze de in de geschiedenis van de Nederlandse vliegerij algemeen bekend geworden naam: „de vijf vingers”. De naam werd gegeven door een Deens journalist van de Berlinske Tidende, die schreef: „ze bleven bij de manoeuvres bij elkaar als de vijf vingers van een hand”.

Voor de reserve vlieger Jongbloed kwam de tijd van ophouden. Hij kon een keus maken tussen een functie bij de zich ontwikkelende K.L.M. of bij de sportvliegerij, doch verkoos daarentegen de studie in de geneeskunde. Hij begon zijn studie in september 1922 te Utrecht en behaalde het artsexamen aldaar in maart 1927. Tijdens zijn studie werkte hij nog als vlieginstrucent. Op 1 april 1927 werd hij weer kapiteinvlieger, doch tevens werd hij aangesteld als arts bij de inmiddels opgerichte luchtvaart medische dienst. Op 21 april trad hij in het huwelijk met mejuffrouw J. C. Gerritsen.

Twee jaren later (1929) promoveerde Jongbloed bij Noyons op een proefschrift „Bijdrage tot de physiologie der vliegers op grote hoogten”. Het onderzoek had plaatsgevonden in een „onderdruk”-caisson. Jongbloed was de eerste, die een uitvoerig onderzoek verrichtte omtrent de verschijnselen van decompressieziekte, die zich bij snel stijgen naar grote hoogten voordoen. Deze vormen een pendant van de caissonziekte, waarvan arbeiders het slachtoffer kunnen worden als zij snel van een omgeving van overdruk naar de atmosferische druk terugkeren.

In 1929 nam Jongbloed, op verzoek van Plesman, deel aan een proefvlucht naar het toenmalige Nederlands Oost-Indië, een reis die 9 à 10 dagen duurde. Zijn opdracht betrof de toe te passen vluchtindeling in verband met de vermoeienis van de vliegers, medische aspecten van de passagiers tijdens het vervoer, verblijf gedurende de nachten, de hygiënische toestanden in het algemeen en ter plaatse, watervoorziening enzovoorts. Het werd het eerste medische verslag over een vliegroure met sterk wisselende klimatologische en hygiënische omstandigheden.

De tocht begon slecht, want bij de landing te Constantinopel op 19 oktober 1929 raakte het landingsgestel van het vliegtuig enige boomtoppen. Enkele ogenblikken later lag het vliegtuig in wrakstukken, benzine stroomde naar binnen, doch weer kwam Jongbloed nagenoeg ongedeerd naar buiten en op 4 november werd de tocht naar Nederlands Indië voortgezet.

In 1930 ging Jongbloed zich bij Quix specialiseren in de oorheelkunde, maar in 1931 aanvaardde hij de vrijgekomen plaats van conservator bij de fysiologie te Utrecht.

Hij zette zijn onderzoeken over decompressie in de caisson voort. Tevens trof hij in het laboratorium nog een grote draaischijf aan, die nog uit het oude laboratorium van Zwaardemaker afkomstig was. Deze werd door hem benut voor het onderzoek van versnellingsinvloeden op de bloedsomloop, in verband met luchtvaartgeneeskundige problemen. In 1933 verscheen van zijn hand hierover een uitvoerige mededeling in Pflüger's Archiv: „Der Einfluss von Beschleunigungen auf dem Kreislaufapparat”. Reeds vroegtijdig zag Jongbloed het belang in van dit onderzoek. Lange tijd later ging men in de grote luchtvaartmedische centra vliegers en astronauten hierop testen, zij het met veel moderner centrifuges.

In 1934 werd Jongbloed privatdocent. Zijn openbare les was getiteld: „De luchtvaartgeneeskunde in ons land”. Hij ging hierna enige tijd werken bij Heymans te Gent en Ivan Pavlov in Leningrad. In 1939 kreeg hij eervol ontslag uit militaire dienst. Na de dood van Noyons werd Jongbloed zijn opvolger op 1 April 1942 als gewoon hoogleraar in de fysiologie, welke functie hij tot het bereiken van de 70-jarige leeftijd in 1965 uitoefende.

In de oorlogsjaren was hij ingeschakeld bij het transport en verbergen van geallieerde vliegers, die in Nederland een noodlanding hadden gemaakt. Voor zijn aandeel in dit werk ontving hij na de oorlog dankbetuigingen van de United Kingdom en de Verenigde Staten. Hij vertegenwoordigde de Utrechtse Universiteit in het landelijk hooglerarenverzet, dat onder leiding stond van Professor Oranje (V.U.). Op grond van zijn houding tijdens de oorlog, werd hij door de commissie van herstel van de universiteit benoemd tot secretaris van de medische faculteit, met Boeke als voorzitter.

De moderne ontwikkeling van de hartchirurgie kreeg zijn aandacht en op suggestie van de cardioloog C. L. C. van Nieuwenhuizen ontwikkelde hij een hart-long machine, die ingrepen op het geopende hart mogelijk moest maken. De principes van deze machine werden o.a. gepubliceerd in Surgery, Gynecology and Obstetrics in 1949 en in The Journal of Applied Physiology van 1951. Ook hier was Jongbloed een pionier. De door hem ontwikkelde machine heeft zijn nut voor het gebruik bij patienten niet kunnen bewijzen, hetgeen weggelegd was voor andere onderzoekers in later jaren. Jongbloed merkte zelf hierover op, dat een onderzoeker niet alleen riskeert te laat te komen met zijn bevindingen, maar dat dit ook weleens in een te vroeg stadium kan gebeuren.

In 1949 werd Jongbloed lid van de Koninklijke Akademie. Zijn interesse in later jaren was vooral gericht op de sportfysiologie. Hij deed een onderzoek over telecardiografie tijdens schaatsprestaties, doch hield zich ook bezig met andere praktische of theoretische vraagstukken, die zich bij de beoefening van verschillende takken van sport voordoen. Hij schreef een leerboek „Overzicht van de Fysiologie van de mens”, waarvan tussen 1946 en 1967 negen herziene en aangevulde uitgaven verschenen. Voorts verscheen zijn boek „Luchtvaartgeneeskunde voor arts, vlieger en leek” in 1949 en werd hij hoofdredacteur van het boek „Sportgeneeskunde”. De termen „luchtvaartgeneeskunde” en „sportgeneeskunde” werden door Jongbloed geïntroduceerd. Jongbloed bleef een belangrijk aandeel houden in de ontwikkeling van luchtvaart en sport in Nederland. Hij was lid

van de Commissie van Toezicht van de Nationale Luchtvaartschool, voorzitter van de medische commissie van de K.N.V.B., lid van de medische commissie van het Nederlands Olympisch Comité, voorzitter van de Federatie van Sportkeuringsbureaux en voorzitter van de medische commissie van de Nederlandse Sportfederatie.

Het lang gekoesterde ideaal van Jongbloed om alle luchtvaartgeneeskundige aangelegenheden, zowel keuring, pathologie als research in één instituut samen te brengen, werd na veel tegenstand en strijd gerealiseerd op 2 januari 1952, toen het Nationaal Luchtvaart Geneeskundig Centrum werd geopend onder zijn voorzitterschap.

Als erkenning voor zijn verdiensten werd Jongbloed voorzitter van het internationale „Congress of Aviation Medicine” dat, in 1956 voor het eerst in Europa, werd gehouden te Scheveningen.

Het is niet te verwonderen, dat hij zich ook ging bezighouden met medische vraagstukken van de ruimtevaart, waarvoor hij ook internationaal erkenning kreeg door zijn benoeming tot Honorary Fellow of the International Academy of Aëro-space Medecin. Vermeld dient nog te worden, dat Jongbloed in 1949 benoemd werd tot Officier in de Orde van Oranje Nassau en in 1953 tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw. De Franse regering benoemde hem in 1965 tot Commandeur in de Ordre des Palmes Académiques en in het zelfde jaar kreeg hij de Gouden Snijders Legpenning onder de toevoeging: „aan Jacob Jongbloed, stuwende kracht van lucht- en ruimtevaartgeneeskundig onderzoek in Nederland”.

Met Jongbloed verliest de Akademie een man, die een uitzonderlijk kleurrijk en dynamisch bestaan heeft geleid. Dit was hem bij de eerste aanblik niet aan te zien. Op velen maakte hij een gesloten indruk. Hij kon bij geringe aanleidingen in een geprikkelde stemming verkeren. Wie hem beter leerde kennen, kwam onder de indruk van zijn beweeglijke geest en de grote charme, die hij in intieme kring kon verspreiden. Hij was het meest in zijn element tussen de „doeërs”. Zijn voorkeur naar de fysiologie ging niet in de eerste plaats uit naar de processen aan de basis, maar naar de levensverrichtingen aan de top van menselijk prestatievermogen. Hij had vele vruchtbare ideeën wat betreft de richtingen van wetenschappelijk onderzoek. Maar evenals bij de vliegerij, betrof zijn voorliefde vooral het pionierswerk, waarvan hij de verdere uitwerking gaarne aan anderen overliet. Eenzelfde instelling kwam tot uiting in het organisatorische vlak van medische activiteiten waaraan belangrijke instellingen hun bestaan ontleen.

In zijn dagboek „Flarden en herinneringen” kan men zijn belangstelling voor „afstand” zien ontstaan. Het overwinnen van afstanden werd een belangrijk leidmotief in zijn leven.